

Το ηρωϊκό υπόδειγμα του Ελληνισμού και η Εθνική Επέτειος της 28ης Οκτωβρίου 1940

/ [Γνώμες](#)

- του Μανόλη Γ. Βαρβούνη (Καθηγητή Λαογραφίας στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Κοσμήτορα της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του ΔΠΘ) [1]

Υπάρχει μια χρυσή αλυσίδα που ενώνει τον Ελληνισμό, στην πλέον οικουμενική διάστασή του, και που ιδιαίτερα συνδέει την ακριτική Ρωμηοσύνη στο τόξο που ξεκινά από την Κύπρο, συνεχίζεται στα νησιά του Αιγαίου και φτάνει ως την Θράκη, παλαιότερα δε περνούσε και από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο. Μια αλυσίδα οι κρίκοι της οποίας απαντούν στις λόγιες και λαϊκές εκφράσεις του εθνισμού μας, και των οποίων το αποτύπωμα βρίσκουμε διαχρονικά σε κείμενα, επιγραφές και διηγήσεις. Είναι η αλυσίδα του ηρωικού υποδείγματος του Γένους, που διαμορφώθηκε και σφυρηλατήθηκε μέσα στους ανά τους αιώνες εθνικούς αγώνες, στην οποία ήδη από το ξημέρωμα της 28ης Οκτωβρίου 1940 προσδέθηκε και το ελληνικό έπος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Παρά τα εσωτερικά προβλήματα, την οικονομική δυσπραγία, τις πολλές ελλείψεις και την δυσμενή γεωστρατηγική κατάσταση, ο Ελληνισμός, λαός και ηγεσία, ούτε για μια στιγμή δεν σκέφτηκε τον δρόμο της εύκολης παράδοσης, της άτιμης συνθηκολόγησης, της δειλής υπεκφυγής. Οι Έλληνες που βγήκαν το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940 στους δρόμους ενθουσιασμένοι, είχαν μόλις πριν δεκαοκτώ χρόνια δει το όνειρο της Μεγάλης Ιδέας να βυθίζεται στα αιματοβαμμένα νερά του λιμανιού της φλεγόμενης Σμύρνης, και είχαν υποδεχθεί τους πρόσφυγές τους, που ξεριζώθηκαν από πατρογονικές εστίες και έφτασαν εμπερίστατοι στην «μικρή αλλά τίμια» Ελλάδα. Κι όμως, τα προβλήματα κάθε είδους, οι δυσκολίες του παρελθόντος και οι ζοφερές προβλέψεις του μέλλοντος δεν τους εμπόδισαν να ριχτούν και πάλι στον αγώνα για να προασπίσουν την ελευθερία και την τιμή της πατρίδας τους.

Στον αγώνα λοιπόν του 1940 συναντούμε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που συναπαρτίζουν αυτό το ηρωικό υπόδειγμα των αγώνων του Ελληνισμού. Βρίσκουμε, αρχικώς, τη μάχη των λίγων εναντίον των πολλών, των αδυνάτων απέναντι των ισχυρών, αλλά και των ψυχωμένων απέναντι στους διστακτικούς. Θα έλεγα δε των μεθυσμένων από το κρασί του πατριωτισμού σε αντιπαράθεση με τους νηφάλιους, τους ποτισμένους από την φενάκη της λογικής. Το είχε άλλωστε πει εκατό περίπου χρόνια πριν και ο στρατηγός Ιωάννης Μακρυγιάννης, γράφοντας: «Η τύχη, μας έχει τους Έλληνες πάντοτε ολίγους. Αρχή και τέλος, παλαιόθεν και ως τώρα, όλα τα θηρία πολεμούνε να μας φάνε και δεν μπορούν. Τρώνε από μας και μένει και μαγιά. Και οι ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν. Κι όταν κάνουν αυτή την απόφαση, λίγες φορές χάνουν και πολλές κερδίζουν».

Αυτό, στην αδιάσπαστη ιστορική, πολιτιστική και εθνική ενότητα του Ελληνισμού, το συναντούμε και στην Κύπρο, την ήδη από το 1878 Βρετανική αποικία, αλλά πάντοτε στρατευμένη στην υπόθεση και στην προοπτική της ένωσης με την

Μητέρα Πατρίδα Ελλάδα. Οι Κύπριοι, καίτοι ζούσαν ακόμη τις συνέπειες της καταστολής της εξέγερσης της 21ης Οκτωβρίου 1931, δεν δίστασαν ούτε στιγμή, και δεν ολιγώρησαν. Βγήκαν στους δρόμους ενθουσιασμένοι, για να διακηρύξουν την υποστήριξή τους στη μαχόμενη Ελλάδα, και τον ενθουσιασμό τους για την απόφασή της να μην παραδοθεί, αλλά να αγωνιστεί.

Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα της εφημερίδας Κυπριακός Φύλακας, στις 29 Οκτωβρίου 1940: «Η είδησις της κηρύξεως του πολέμου μεταξύ Ελλάδος και Ιταλίας προεκάλεσε ζωηρότατην συγκίνησιν εις την πόλιν μας [ενν. στη Λεμεσό]. Πυκναί ομάδες λαού, αι οποίαι αφήνουν τας εργασίας των εσχηματίζοντο εις τους δρόμους διά να πληροφορηθούν τα νέα». Οι Κύπριοι, που έβλεπαν καθαρά την ολοφάνερη αντίφαση να εμφανίζονται οι Βρετανοί ως υπέρμαχοι της ελευθερίας των λαών, όταν στην Κύπρο εφάρμοζαν ήδη σκληρή και ανελεύθερη αποικιοκρατική πολιτική, ενθουσιάστηκαν με την ηρωική στάση της Ελλάδας, κατέκλυσαν τους δρόμους με ελληνικές σημαίες και αναζωπύρωσαν την Ενωτική ιδεολογία τους, πιστεύοντας ότι οι εξελίξεις θα βοηθούσαν μακροχρόνια την λύση του πολιτικού προβλήματος της νήσου, μέσω της ενώσεώς της με την Μητέρα Πατρίδα.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό του ηρωικού υποδείγματος του Γένους που προβάλλει ανάγλυφο στον αγώνα που ξεκίνησε την 28η Οκτωβρίου, είναι η εθνική ενότητα. Μπορεί να είμαστε ευεπίφοροι σε διαιρέσεις, διχοστασίες και διχόνοιες, κι αυτό να αποτελεί – δυστυχώς – διαχρονικό χαρακτηριστικό του Ελληνισμού, διαχρονικός όμως είναι και ο παραμερισμός των διαφορών, όταν η πατρίδα κινδυνεύει. Παρά το γεγονός ότι το καθεστώς του Ιωάννη Μεταξά είχε προβεί σε πολιτικές διώξεις στην Ελλάδα, όλοι στρατεύθηκαν στον αγώνα. Ακόμη και οι πολιτικοί εξόριστοι και φυλακισμένοι ζήτησαν να πολεμήσουν, για να προασπιστούν την πατρίδα τους, που δεχόταν άδικη και άνιση, από την αριθμητική άποψη των αντιμαχομένων δυνάμεων, επίθεση.

Την ίδια αυτή ενότητα συναντούμε και στις εκδηλώσεις των Κυπρίων. Θα επικαλεστώ μόνο μία δημοσιογραφική πηγή. Πρόκειται για το ρεπορτάζ της εφημερίδας Πάφος (30 Οκτωβρίου 1940), όπου διαβάζουμε: «Η είδησις περί κηρύξεως του πολέμου υπό της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδος προεκάλεσε βαθείαν συγκίνησιν εις τον Ελληνικόν και Τουρκικόν πληθυσμόν της Κύπρου. Διαδηλώσεις έλαβον χώραν εις διαφόρους πόλεις της Κύπρου αίτινες και εσημαιοστολίσθησαν. Πλείστοι νέοι εξέφρασαν την επιθυμίαν να εγγραφούν ως εθελονταί εις τον ελληνικόν στρατόν και πλήθος τηλεγραφημάτων εκφραζόντων τα αισθήματα του Κυπριακού λαού εστάλη εις το ελληνικόν Προξενείον. Εις την πόλιν μας [ενν. την Πάφο] κατά την νύχτα της Τρίτης νεαροί διαδηλωταί περιήλθαν τας οδούς

ψάλλοντες τους εθνικούς ύμνους Μ. Βρετανίας και Ελλάδος και άλλα ενθουσιώδη άσματα και ζητωκραυγάζοντες υπέρ της Αγγλίας, της Ελλάδος και της Τουρκίας».

Παρόμοιο κλίμα αποτυπώνουν οι εφημερίδες της εποχής και στη Λευκωσία και τη Λάρνακα. Ενώπιον του κοινού εχθρού ο Ελληνισμός δεν δίστασε να υπερβεί και πάλι διαχωριστικές γραμμές και διαφορές, για να προασπίσει το ιερό έδαφος και τους τάφους των προγόνων. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό που δυστυχώς μετά τις εθνικές εποποιίες σβήνει και χάνεται, δίνοντας κατά κανόνα τη θέση του στη «δολερή» διχόνοια, από την οποία τόσες συμφορές έχει μέχρι σήμερα υποστεί το Γένος μας, κάτι που μοιραία επαναλήφθηκε στην Ελλάδα και μετά το 1945.

Τρίτο χαρακτηριστικό, η ασυλλόγιστη και απροϋπόθετη ανδρεία. Η αυτοθυσία των Ελλήνων στρατιωτών και η παλλαϊκή συμμετοχή στον αγώνα, ακόμη και από τις γυναίκες της Πίνδου, είναι γνωστές και έχουν πολλές φορές τονιστεί. Οι Έλληνες πολέμησαν με το ίδιο σθένος που διαχρονικά χαρακτηρίζει το Γένος, από την εποχή των μαραθονομάχων και των ακριτών της βυζαντινής περιόδου, ως τους αγωνιστές της Επανάστασης του 1821 και των βαλκανικών πολέμων. Ανδρεία χωρίς υπολογισμό, χωρίς την εξέταση κινδύνων, χωρίς δισταγμό, δίχως λογική βάσανο. Ανδρεία ενώπιον της οποίας οι εχθροί κάμπτονται και υποχωρούν, οι σύμμαχοι θαυμάζουν και οι ιστορικοί απορούν και βουλεύονται.

Το ίδιο συνέβη και στην Κύπρο, όπου χιλιάδες, ακόμη και υπέργηροι παλαιοί πολεμιστές των εθνικών αγώνων, γυναίκες και έφηβοι ακόμη, ανάμεσά τους και αρκετοί Τουρκοκύπριοι, θέλησαν να στρατευθούν, και άρχισαν να γράφονται στους καταλόγους που κατάρτιζαν ειδικές επιτροπές, οι οποίες συστάθηκαν κατά τόπους, με πρωτοβουλία του Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου της Κύπρου Μητροπολίτου Πάφου Λεοντίου. Ωστόσο οι Βρετανοί δεν θέλησαν να διευκολύνουν την μετάβαση των εθελοντών Κυπρίων στην μαχόμενη Ελλάδα, αντιθέτως μάλιστα προσπάθησαν να κατευθύνουν τον πατριωτισμό τους προς την κατάταξή τους στο «Κυπριακό Σύνταγμα», που επίτηδες είχαν καταρτίσει. Κάποιοι ωστόσο κατάφεραν να φτάσουν στην Ελλάδα, και να καταταγούν στον ελληνικό στρατό.

Δανείζομαι ορισμένα στοιχεία από σχετικό κείμενο του Γιάννη Χατζηχαραλάμπους: «Οι πρώτοι Κύπριοι στρατιώτες έφτασαν στον Πειραιά στις αρχές του 1941. Μέχρι και την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1941, υπολογίζεται ότι έφτασαν μέσω Αιγύπτου και Λιβύης πέραν των τεσσάρων χιλιάδων Κυπρίων του «Κυπριακού Συντάγματος». Όσοι από τους στρατιώτες δεν ήταν εξοπλισμένοι χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για τη διάνοιξη και επιδιόρθωση οδικών δικτύων και για την κατασκευή οχυρωμάτων στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, καθώς και για τη μεταφορά εφοδίων και πυρομαχικών στις εμπόλεμες περιοχές. Εκτός βέβαια από τους εθελοντές που μετέβησαν στην Ελλάδα από την Κύπρο, Κύπριοι μόνιμοι

κάτοικοι Ελλάδας, από την πρώτη στιγμή παρουσιάστηκαν στην Αγγλική πρεσβεία και γνωστοποίησαν την πρόθεσή τους να καταταγούν στον Ελληνικό στρατό. Τον Νοέμβριο του 1940 συστάθηκε στην Αθήνα ειδική Κυπριακή Επιτροπή για την αποστολή εθελοντών στον πόλεμο. Έτσι άρχισε η ομαδική έγγραφη με τη μορφή υπογραφής της διαβεβαίωσης ότι: 'επιθυμώ και θέλω να υπηρετήσω την πατρίδα μου Ελλάδα ως εθελοντής'... Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει για τους σαράντα, περίπου, Κύπριους φοιτητές, οι οποίοι έσπευσαν να βοηθήσουν τη δοκιμαζόμενη Ελλάδα»[2].

Η ανδρεία αυτή είχε κόστος βαρύ σε φόρο αίματος. «Μεταξύ άλλων», όπως σημειώνει ο Γιάννης Χατζηχαλαράμπος, «στον μακρύ κατάλογο των πεσόντων στα αιματόβρεκτα μέτωπα της τιμής σημαντικές υπήρξαν οι φυσιογνωμίες του Ροδίωνα και Μιλτιάδη Γεωργιάδη και Ανδρέα Δρουσιώτη εκ Λεμεσού και πολλών γυναικών που υπηρετούσαν ως ασυρματίστριες, νοσοκόμες, αποθηκάριοι, μαγείρισσες και όπου αλλού υπήρχε άμεση ανάγκη παροχής βοήθειας». Ο Καθηγητής Πέτρος Παπαπολυβίου γράφει για τους πάμπολλους Κυπρίους που έδωσαν τη ζωή τους στους αγώνες του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε όλα τα πεδία των μαχών, όπου γης[3]. Και συνεχίζει, μνημονεύοντας ενδεικτικά Κύπριους ήρωες που έδωσαν τη ζωή τους για να προασπίσουν το έδαφος και να διαφυλάξουν την ελευθερία της Μητέρας Πατρίδας τους: «Η πιο πολυπληθής ομάδα των Κυπρίων εθελοντών του ελληνικού στρατού ήταν οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών και οι άλλοι συμπατριώτες τους που ζούσαν στην Αθήνα και κατατάχθηκαν, οι περισσότεροι, τον Δεκέμβριο του 1940, 32 συνολικά. Οι περισσότεροι (19) πολέμησαν στο Τεπελένι, εννιά στάλθηκαν στα ελληνοσερβικά σύνορα και δύο στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο. Από τη φοιτητική ομάδα έχασαν τη ζωή τους εξαιτίας βαρύτατων τραυματισμών σε μάχες στο αλβανικό μέτωπο δύο φοιτητές της Ιατρικής από την Αμμόχωστο, οι Βαρνάβας Σιερίφης και Λουκής Λιασίδης ... Ελάχιστοι ήταν όσοι κατάφεραν να ταξιδέψουν στην Ελλάδα μετά την ιταλική επίθεση και κατατάχθηκαν στον ελληνικό στρατό. Ήταν παλιοί εθελοντές του ελληνικού στρατού ή είχαν αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα και έσπευσαν να στρατευθούν ως έφεδροι. Οι πιο γνωστοί αυτής της κατηγορίας ήταν ο Αμμοχωστιανός ευπατρίδης Ευάγγελος Λουίζος, ο Δημήτρης Μαννούρης, από την Ακανθού και ο γιατρός και λογοτέχνης Θεόδωρος Μαρσέλλος, από τη Λάρνακα»[4].

Τέταρτο γνώρισμα του ηρωικού υποδείγματος του Ελληνισμού, η αυτοθυσιαστική και εθναρχική στάση της Εκκλησίας, ως πνευματικής ηγεσίας του Γένους. Είναι γνωστό άλλωστε ότι στην ελληνορθόδοξη παράδοσή μας η Εκκλησία δεν πολιτεύεται, αλλά εθναρχεί. Εθναρχούσα, λόγω των ιστορικών συγκυριών, ήταν το 1940 η Εκκλησία της Κύπρου, και ο τοποτηρητής του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου, ο

Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος βρέθηκε από την αρχή στην πρώτη γραμμή του αγώνα, παροτρύνοντας τους Κυπρίους να συμπαρασταθούν έμπρακτα στην Ελλάδα, και συντονίζοντας τις σχετικές ενέργειες.

Χαρακτηριστικό του πνεύματος αυτού υπήρξε το μήνυμα που απηύθυνε προς τους Κυπρίους εθελοντές που έδιναν τον «ιερόν όρκον του Έλληνο Στρατιώτου», στις 14 Δεκεμβρίου 1940, ο εξόριστος Μητροπολίτης Κυρηνείας Μακάριος, όπου μεταξύ άλλων έγραφε: «...η Κύπρος πυκνώνουσα και σήμερα, όπως εις κάθε στιγμήν της ζωής του Έθνους τας ελληνικάς ηρωϊκάς φάλαγγας, δεν συνεχίζει απλώς την ελληνικήν παράδοσιν του 'αμύνεσθαι περί Πάτρης', αλλ' ακολουθεί τον δρόμον της αιωνίας αυτής προσηλώσεως προς την αθάνατον Μητέρα. Προστάτης υμών είναι την στιγμήν ταύτην και ολόκληρος ο κυπριακός λαός ο οποίος εθελουσίως επιστρατευθείς κατά χιλιάδας πολλές εν Κύπρω δια να αγωνισθή υπέρ των αιωνίων ιδανικών του Έθνους, αναμένει εναγωνίως την μεταφοράν αυτού εις Ελλάδαν».

Άλλωστε και λίγο αργότερα, μετά την τριπλή γερμανική, ιταλική και βουλγαρική κατοχή της Ελλάδος, η Εκκλησία ανέλαβε και πάλι εθναρχικώς τις τύχες του Γένους, τόσο με την παραίτηση του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσάνθου, ο οποίος αρνήθηκε να ορκίσει κυβέρνηση κατοχική, όσο και με το έργο του διαδόχου του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Δαμασκηνού, αλλά και πλείστων άλλων ιεραρχών, που στάθηκαν δυναμικά απέναντι στην βία της βαρβαρότητας των κατακτητών. Μια παράδοση που από τα βυζαντινά χρόνια ως και τις μέρες μας συνεχίζεται εκεί όπου ο Ελληνισμός διατρέχει κινδύνους και αγωνίζεται για την επιβίωσή του.

Πέμπτο συστατικό του ηρωικού υποδείγματος της Ρωμιοσύνης η συλλογική έκφραση της αλληλεγγύης προς τον δοκιμαζόμενο. Εν προκειμένω όχι μόνο ολόκληρος ο ελληνικός λαός, οι άμαχοι, οι γυναίκες και τα παιδιά στρατεύθηκαν στην υπόθεση του αγώνα, αλλά και οι όπου γης ομογενείς έσπευσαν να προσφέρουν την υποστήριξή τους. Το βλέπουμε άλλωστε αυτό τόσο στην ακριτική ηρωική ποίηση, όσο και στην Επανάσταση του 1821, όπου όλοι μαζί στρατεύονται στην κοινή υπόθεση του έθνους, στην δοκιμασία της πατρίδας.

Στον τομέα αυτό, η συμπάρασταση των Κυπρίων εκφράστηκε κυρίως με τους έράνους, των οποίων η επιτυχία, μετά την 28η Οκτωβρίου του 1940 ήταν συγκλονιστική. Δεκάδες χιλιάδες άνδρες και γυναίκες πρόσφεραν απλόχερα χρήματα, τρόφιμα και είδη ρουχισμού, τα χρυσά δακτυλίδια του γάμου και τα κοσμήματά τους. Οι έρανοι συνεχίστηκαν για όλο σχεδόν το διάστημα της Κατοχής, με κύριο συντονιστή τον Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου Μητροπολίτη Πάφου Λεόντιο. Ο Καθηγητής Πέτρος Παπαπολυβίου σημειώνει ότι «οι μετριοτέροι υπολογισμοί για το συνολικό χρηματικό ποσό των κυπριακών

εράνων υπέρ των αναγκών της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου κυμαίνονται στις 300 - 350 χιλιάδες λίρες»[5]. Επίσης, αμέριστη ήταν καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου η συμπαράσταση και στους 6.000 τόσους Ελλαδίτες που κατέφυγαν στην Κύπρο και τους 8.000 περίπου που πέρασαν για λίγο από τη μεγαλόνησο καθ' οδόν προς την Παλαιστίνη ή την Αίγυπτο.

Έκτο δεδομένο, η πίστη στη θεία βοήθεια και στήριξη προς τον δίκαιο αγώνα. Συνεχίζοντας την παράδοση του Γένους, οι αγωνιστές στο πεδίο της μάχης έβλεπαν την Παναγία να τους επισκιάζει, γι' αυτό και η επέτειος της 28ης Οκτωβρίου 1940 συσχετίστηκε μεταπολεμικά με τον εορτασμό της Παναγίας ως Αγίας Σκέπης του έθνους. Με πίστη στον δίκαιο αγώνα και εμπιστοσύνη στη θεία επισκίαση, οι Έλληνες πορεύτηκαν τον δρόμο της ιστορίας, άντεξαν την βάρβαρη κατοχή που ακολούθησε τις νίκες - τις οποίες πάντα εόρταζαν με δοξολογίες και κωδωνοκρουσίες - και οδηγήθηκαν τελικά στην απελευθέρωση.

Το ίδιο άλλωστε έγινε και στην Κύπρο, όπου οι αγώνες του έθνους διαχρονικά συνδυάζονται με την απαντοχή της πίστης στο Θεό και την παρηγοριά που δίνει στον άνθρωπο η λατρευτική ζωή. Γιατί και εδώ ισχύει αυτό που διαπιστώνει η Εκκλησία στο Συνοδικό της Ορθοδοξίας: «αύτη η πίστις την οικουμένην εστήριξεν». Κι αυτό το βιώνουν οι Έλληνες σε όλες τις δοκιμασίες του ιστορικού βίου τους, προσευχόμενοι πάντα πριν μπουν στη φωτιά της μάχης.

Έβδομο και τελευταίο διακριτικό του ηρωικού υποδείγματος του Ελληνισμού η συναίσθηση της οριακότητας και του καθοριστικού για το μέλλον χαρακτήρα των κρίσιμων ιστορικών συγκυριών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η 28η Οκτωβρίου 1940 υπήρξε για το Γένος αφετηρία ραγδαίων εξελίξεων, οι οποίες ήδη από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες άλλαξαν τους όρους ζωής και τα δεδομένα της συλλογικής μας ύπαρξης, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Κύπρο. Με αυτήν την αίσθηση της αλλαγής πορεύθηκαν, ευελπιστώντας ότι θα ανέτειλαν ημέρες ευοδώσεως των εθνικών σκοπών.

Αυτό βεβαίως εννοούσε ο εξόριστος Μητροπολίτης Κυρηναίας Μακάριος, όταν τον Δεκέμβριο του 1940 έγραφε προς τους Κυπρίους εθελοντές: «Είθε, ευδοκούσης της ευγενούς και Μεγάλης Συμμάχου μας, να είσθε οι άγγελοι εις την Κύπρον της από αιώνων μακρών ονειροπολουμένης Ελληνικής ελευθερίας». Αυτό δήλωνε ευθαρσώς και ο Τοποτηρητής του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος, όταν τον Μάιο του 1942 έγραφε προς τον Κυβερνήτη της Κύπρου Τσαρλς Γούλλεϋ, επιστώντας του την προσοχή στο ότι ο κυπριακός λαός συμπαρατασσόταν με τους συμμάχους «έχων αντικειμενικόν σκοπόν την Ανάστασιν της Μεγάλης Ελλάδος και την Ένωσιν της Κύπρου μετά της Ελλάδος».

Οι καιροί όντως άλλαξαν, αλλά δεν μας ευνόησαν. Ο μεταπολεμικός κόσμος δεν υπήρξε ευμενής για τις εθνικές επιδιώξεις του Ελληνισμού. Ωστόσο, σε όσα προηγήθηκαν φάνηκε νομίζω καθαρά ότι εκείνο που στήριξε το Γένος στον τότε τιτάνιο αγώνα του ήταν το «ελληνορθόδοξο ήθος» των αγωνιστών, που βρίσκεται στην καρδιά αυτού που ονομάσαμε «ηρωικό υπόδειγμα του Ελληνισμού». Ένα υπόδειγμα που ξεκινά από τα αρχαία και τα βυζαντινά χρόνια, διατρέχει την ιστορική πορεία του Γένους, και το εμπνέει, ακόμη και στους νεώτερους και σύγχρονους εθνικοαπελευθερωτικούς και αμυντικούς πολεμικούς αγώνες του.

Περιλαμβάνει αυτό το εθνοπολιτιστικό παράδειγμα τις αρετές της φιλοπατρίας, της αγωνιστικότητας, της πίστης, της εθελοθυσίας, του αλτρουισμού, της διάθεσης προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο, του πατριωτισμού, της κοινωνικής και εθνικής υπευθυνότητας, της συλλογικότητας. Και ενσωματώνει επίσης την αδάμαστη βούληση για απελευθέρωση και αποκατάσταση της αδικίας, για μαχητικότητα και προσφορά, για υπέρβαση του εγώ και εγκόλπωση του εμείς, όπως τα διδάχθηκαν οι αγωνιστές των εθνικών μας αγώνων στους κόλπους της Εθναρχούσης Εκκλησίας.

Όλα αυτά είχαν διαμορφωθεί εν σπέρματι αιώνες πριν μέσα στην κοινοτική και ενοριακή ζωή του δούλου και αγωνιζόμενου Γένους, μέσα στην καθημερινότητά του και στην εκκλησιαστική ζωή και πράξη, αλλά και δια της προσπάθειάς του να διατηρήσει την εθνική, πολιτισμική και θρησκευτική του ταυτότητα απέναντι σε επικυρίαρχους που σχεδίαζαν συστηματικά την αλλοτρίωση και την αφομοίωσή τους, όπως οι Οθωμανοί, οι Ιταλοί στα Δωδεκάνησα και οι Άγγλοι στην Κύπρο.

Στην διαδικασία αυτή, πριν τους πολεμιστές του 1940, είχαν θητεύσει οι νεομάρτυρες και οι εθνομάρτυρες, οι κληρικοί και οι δάσκαλοι, που συχνά μέχρις αυτοθυσίας πάσχιζαν ώστε οι υπόδουλοι να μην λησμονήσουν την ιστορία, την θρησκεία και την καταγωγή τους, να μην χάσουν την ιδιοπροσωπία τους. Είχε συμβάλει και είχε μαθητεύσει σε αυτήν όλος ο λαός, όλοι οι απλοί άνθρωποι που αποτέλεσαν τον κύριο κορμό του αγωνιζόμενου έθνους, κρατώντας με θυσίες τις παραδόσεις και την πίστη τους, επαναλαμβάνοντας την ιστορία και διατηρώντας τη γλώσσα τους. Και έτσι εξασφαλίστηκε η αρετή που στήριξε την τόλμη, ώστε το πολεμικό εγχείρημα να οδηγηθεί στην επιτυχία.

Πέρασαν από τότε ογδόντα τέσσερα χρόνια, και οι αγωνιστές του χθες έγιναν οι ήρωες του σήμερα. Ο Ελληνισμός τότε με αρετή και τόλμη, και τότε χωρίς αυτές, αντιμετώπισε τις εκάστοτε ιστορικές συγκυρίες, και ονόμασε εποποιίες τις επιτυχίες του και καταστροφές τις αποτυχίες του. Αντιμετώπισε λιμούς, λοιμούς, σεισμούς, καταποντισμούς, επιδρομές αλλοφύλων και εμφυλίους πολέμους, άλλοτε

με αρετή και τόλμη και άλλοτε χωρίς. Κατάφερε να μεγαλώσει το κράτος, και εν μέρει επέτυχε να μην μικρύνει τη Ρωμιοσύνη, καθώς αποτελεί ευτύχημα μάλλον το γεγονός ότι τελικά το έθνος δεν καταφέραμε να το κλείσουμε στα ασφυκτικά όρια της επικράτειας. Και σήμερα, κοντά έναν αιώνα μετά, αναστοχάζεται, προβληματίζεται, πανηγυρίζει και αναπολεί, με αφορμή την εύσημη επέτειο.

Τι όμως έχει μείνει από το πνεύμα του 1940, και πού θα καταλήξουμε κι εμείς στους φετινούς εορτασμούς μας; Μόνον αυτό το ηρωικό υπόδειγμα του ελληνορθόδοξου πνεύματος του Γένους αρκεί για να καταστήσει το νόημα της σημερινής επετείου εντελές για όλους εμάς και για τους επιγενομένους. Γιατί ποια άραγε είναι η χρησιμότητα της ιστορίας αν δεν οδηγεί σε διδακτικά συμπεράσματα για το μέλλον, και ποιο θα είναι το νόημα των πανηγυρισμών, αν δεν μας δείξουν ασφαλείς δρόμους για τη συνέχεια;

Εν προκειμένω μάλιστα, η επισήμανση αυτή αρκεί νομίζω για να εξηγήσει γιατί οι Έλληνες είμαστε το μόνο έθνος που εορτάζει όχι τη λήξη, αλλά την έναρξη του πολέμου. Γιατί εκεί, στην 28η Οκτωβρίου 1940, την επί τα καθ' ημάς έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, βρίσκεται ολοζώντανη η μακραίωνη ηρωική παράδοση του Ελληνισμού, η οποία αποτελεί και την πλέον βαρύτιμη εθνική κληρονομιά μας.

Να λοιπόν το δίδαγμα της σημερινής επετείου: οι Έλληνες του 1940 νίκησαν και έγιναν παράδειγμα προς μίμηση σε όλο τον τότε κόσμο όχι επειδή ήταν πολλοί και ισχυροί, αλλά γιατί ήταν πιστοί, ενωμένοι και αποφασισμένοι. Κυρίως δε επειδή ακολούθησαν το από αιώνων παγιωμένο και καταξιωμένο ηρωικό υπόδειγμα του Γένους, με τον ευδιάκριτο ελληνορθόδοξο χαρακτήρα του[6]. Ένα υπόδειγμα από το οποίο, ας μην γελιόμαστε, και στη σημερινή δύσκολη συγκυρία «οι νόμοι και οι προφήται κρέμονται».

Ας δούμε λοιπόν το παράδειγμά τους, ας βάλουμε το χέρι στην καρδιά κι ας απαντήσουμε ευθέως στο ερώτημα: είμαστε, μπορούμε ή θέλουμε να είμαστε άξιοι της βαριάς αυτής κληρονομιάς; Αν η απάντηση είναι θετική, τότε πρέπει να φροντίσουμε να φρονηματιστούμε από το παράδειγμά τους, και φυσικά να συμμορφωθούμε προς το υπόδειγμα της ζωής τους, γιατί αυτό δεν επισημαίνει μόνο το μέτρο της σημερινής ευθύνης μας, αλλά συνιστά και το ζύγι της μελλοντικής μας κρίσης στη συνείδηση του έθνους, στο δικαστήριο των αιώνων, όπου σε διαφορετική περίπτωση θα τους έχουμε σφοδρούς και επικριτικούς αντιδίκους.

Ιδού το ιστορικό μας χρέος απέναντι στην Πατρίδα μας και ιδιαίτερα στην αιμορραγούσα από εθνικό πόνο Κύπρο μας!

[1] Πανηγυρικός Λόγος του Καθηγητή Μανόλη Γερ. Βαρβούνη, Κοσμήτορα της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, στη Δοξολογία για την Εθνική Επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940 (Λευκωσία, 28 Οκτωβρίου 2024, Καθεδρικός Ναός Αγίου Βαρνάβα).

[2] Γιάννης Χατζηχαραλάμπους, «Η συμβολή των Κυπρίων στο έπος του 1940», Παράκληση. Διμηνιαία έκδοση της Ιεράς Μητροπόλεως Λεμεσού 68 [= <http://www.imlemesou.org/index.php/psifides-pisteos-2/community-culture/1267-1940> (ανάκτηση: 7 Οκτωβρίου 2024)].

[3] Πέτρος Παπαπολυβίου, «Πανηγυρικός για την 28η Οκτωβρίου 1940», Απόστολος Βαρνάβας 78.4 (2017), σ. 585-589.

[4] Γιώργος Μούσας, «Πώς υποδέχθηκαν οι Κύπριοι το 'Όχι' στις 28 Οκτωβρίου 1940;», <https://www.alphanews.live/cyprus/pos-ypodehthikan-oi-kyprioi-ohi-stis-28-oktobriou-1940> (ανάκτηση: 5 Οκτωβρίου 2024), όπου περιλαμβάνεται εκτενής σχετική συνέντευξη του Καθηγητή Πέτρου Παπαπολυβίου, σχετικά με τη συμμετοχή των Κυπρίων στον αγώνα που ξεκίνησε την 28η Οκτωβρίου 1940.

[5] <https://www.alphanews.live/cyprus/pos-ypodehthikan-oi-kyprioi-ohi-stis-28-oktobriou-1940>, ό.π. Βλ. σχετικά «Εγκύκλιος του Τοποτηρητού περί καταρτισμού Επιτροπειών επί των εράνων υπέρ του Ελληνικού Πολέμου και του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού», Απόστολος Βαρνάβας 3. 1 (1940), σ. 408-412, της 12ης Νοεμβρίου 1940.

[6] Βλ. σχετικά Μ. Γ. Βαρβούνης, Το ελληνορθόδοξο ήθος της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, Θεσσαλονίκη 2023 (έκδ. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών – Εθνική Βιβλιοθήκη, αρ. 72).